

4. Implementing the EU Global Strategy. Year 1.: Report. *European Commission [site]*. 2017. 19.06. URL: <https://europa.eu/globalstrategy/en/implementing-eu-global-strategy-year-1>.
5. National Security Strategy of the United States of America. Washington, 2017. 42 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
6. Boot M. Trump Security Strategy a Study in Contrasts. *Council on Foreign Relations [site]*. 2017. 18.12. URL: <https://www.cfr.org/expert-brief/trump-security-strategy-study-contrasts>.
7. Trump on NATO: «I said it was obsolete. It's no longer obsolete». *Washington Post*. 2017. 12.04. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2017/04/12/trump-on-nato-i-said-it-was-obsolete-its-no-longer-obsolete/>
8. NATO leaders agree to do more to fight terrorism and ensure fairer burden sharing. *NATO [site]*. 2017. 26.05. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_144154.htm
9. Remarks by President Trump to the People of Poland. *White House [site]*. 2017. 06.07. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-people-poland/>
10. Judson J. Does a permanent base in Poland make sense? *Defense News*. 2018. 29.05. URL: <https://www.defensenews.com/land/2018/05/29/talk-on-setting-up-permanent-base-in-poland-heats-up-butdoes-it-make-sense/>
11. NATO Members Post New Defense-Spending Increase. *Bloomberg [site]*. 2018. 15.03. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-03-15/nato-members-post-new-defense-spending-rise-amid-trump-pressure>
12. Germany aims to spend 1.5 percent of GDP on defense by 2025: minister /Reuters. 2018. 14.05. URL: <https://www.reuters.com/article/us-germany-military-nato/germany-aims-to-spend-15-percent-of-gdp-on-defense-by-2025-minister-idUSKCN1IF22U>
13. Countering America's Adversaries Through Sanctions Act, 2 August 2017. *US Department of Treasury [site]*. URL: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/caatsa.aspx>.
14. Foreign Minister Gabriel and Austrian Federal Chancellor Kern on the imposition of Russia sanctions by the US Senate. *Auswärtiges Amt [site]*. 2017. 15.06. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/170615-kern-russland/290666>
15. Western allies expel scores of Russian diplomats over Skripal attack. *The Guardian*. 2018. 27.03. URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/26/four-eu-states-set-to-expel-russian-diplomats-over-skripal-attack>.
16. Donald Trump blames 'fake news' for photos suggesting disagreement at G7 meeting. *The Telegraph*. 2018. 16.06. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/06/15/donald-trump-blames-fakenews-photos-suggested-disagreement/>
17. U.S. ambassador to Germany Richard Grenell suggests he wants to «empower» the right. *Washington Post*. 2018. 04.06. URL: https://www.washingtonpost.com/news/world/wp/2018/06/04/trumps-envoy-to-germany-wants-to-empower-conservatives-but-he-doesnt-appear-to-mean-merkel/?noredirect=on&utm_term=.9cd9f6ba6625

УДК 94(477):930.1(470+571)(075.3)

А ЗДОРОВИЙ ГЛУЗД ГОВОРИТЬ... УКРАЇНСЬКА ІСТОРІЯ В РОСІЙСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ

Л. В. Порошук, Н. Р. Темірова

Анотація. У дослідженні проаналізовано комплект підручників з історії Росії, розроблених відповідно до вимог Історико-культурного стандарту та Федерального державного освітнього стандарту основної загальної освіти РФ, що охоплюють період з найдавніших часів до сьогодення. Основна увага звернена на репрезентацію на сторінках цих видань історії України. Виокремлено ключові риси російської концепції, що викладена у навчальній літературі. Показано, що нині цілий ряд положень імперської версії минулого України реанімуються задля обґрунтування зовнішньої агресії. Підручникова версія історії у РФ потребує критичного аналізу, на що і спрямовано дослідження.

Ключові слова: підручник, історія України, Російська Федерація.

Підручник з історії є одним із інструментів впливу на формування суспільної свідомості. Специфіка підручника полягає у тому, що певний історичний період вивчається більшістю пересічних громадян лише один раз, у шкільному віці. Ці відомості залишаються в пам'яті читачів назавжди. Як стверджують науковці: «...образ інших народів або власний образ, який живе в нашій душі, залежить від того, як в дитинстві нас навчали історії. Це закарбовується на все життя» [12].

Проблеми викладу історичної концепції на сторінках підручників стало предметом уваги сучасних науковців. І. Гирич, О. Удод, Г. Касьянов, Л. Зашкільняк та інші автори на основі опрацювання сучасного покоління навчальної літератури виокремили сильні та слабкі сторони історичної освіти в Україні [2; 3; 4; 5]. Що стосується вивчення представлення українського минулого в російських підручниках, то воно потрапило в поле зору лише однієї дослідниці – С. Батуриної, з огляду на що потребує додаткової уваги [6; 7].

Вітчизняна дослідниця С. Батурина відзначає, що існує ряд вузлових моментів, якими обмежено репрезентацію української історії в російських підручниках: 1) найдавніші часи та Київська Русь; 2) Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького; 3) період Руїни; 4) Північна війна. Полтавська битва. Мазепа; 5) Революційні події 1917–1920-х рр.; 6) голод 1932–1933 рр.; 7) події II Світової війни.

У досліджених російських підручниках при висвітленні вітчизняної історії не відбувається розмежування між українськими та російськими територіями. До прикладу, можна навести висвітлення історії грецьких міст-держав Північного Причорномор'я: «Первые государства на территории нашей страны возникли на берегах Черного моря» [8, с. 19]. Така ж ситуація стосовно трипільської, скіфської культур. Таким чином, життя народів Північного Причорномор'я розглядається як складова античної історії Росії.

Якщо говорити про початки державності, зрозуміло, що йтиметься про Русь. Висвітленню цього періоду відведене вагоме місце. Початок заснування Русі відноситься до 882 р., коли Олег об'єднав Новгород і Київ. Саме з цього часу, за думкою російських істориків, починає своє існування «Древнерусское государство» [8, с. 41]. Варто зауважити, що при висвітленні даного історичного періоду не вживається уніфікованої назви цієї держави. Ось декілька варіантів: Русь, Київська Русь, Давньоросійська держава, Російська держава, тому логічним для росіян є розуміння того, що історія Русі належить їм.

Окрім радянського трактування Русі та її походження, можна зустріти також давно спростовану імперсько-радянську теорію про існування давньоруської народності. У підручнику наголошується, що при утворенні єдиної держави, в процесі спілкування зникали місцеві мовні розбіжності та розвивався єдиний «древнерусский язык». З часу прийняття християнства відбувалося об'єднання населення, що проживало на спільній території, яке поступово формувало «древнерусскую народность» [8, с. 70]. Це досить яскравий приклад перекоховування радянських кліше, тому що ще О. Санжаєв довів існування на Русі трьох окремих східнослов'янських єдностей.

При висвітленні періоду роздроблення Русі проводиться думка про те, що «распад Древнерусского государства не привел к исчезновению понятия Русской земли как целого... распад государства не привел к упадку страны» [8, с. 102–103]. Позиція про збереження цілісності та єдності країни проявляється і в описах і характеристиках усіх князівств, які утворились в результаті роздробленості. Але також акцентується увага на втраті Києвом провідних позицій і перенесення «государственного центра Руси... из сильно разоренного Киева во Владимир» [8, ч. 2, с. 30]. Таким чином, російські історики намагаються показати право наступництва Володимиро-Суздальського, а в подальшому – Московського князівства.

Варто зауважити, що у підручнику для 7 класу зустрічається ідея про збирання «исконно русских земель». У розділі про правління Івана III та його зовнішню політику йдеться про війну з Литовським князівством. Основним аргументом виступає повернення захоплених руських земель. «Иван III не раз заявлял, что считает своей отчиной... Киев, Смоленск, Полоцк, Витебск, которые Польша и Литва «держат за собой неправдою» [8, ч. 2, с. 87]. Окрім, повернення земель йдеться про те, що в офіційних документах того часу Русь «стала именоваться на византийский манер – Россия» [8, ч. 2, с. 89]. Отже, відбувається знову підміна понять і трактування Росії як прямої наступниці Русі.

Наступний етап української історії, який знайшов відображення у підручнику з історії Росії – період національно-визвольної війни на чолі з Б. Хмельницьким.

Інтерпретація в них означених подій у минулому мало чим відрізняється від системи поглядів, вироблених у рамках радянської історіографії. Йдеться про домінування в дискурсі підручників термінів «возз'єднання», «віковічні прагнення», «потрійний гніт». Водночас, натрапляємо й на вживання альтернативних означень: «приєднання Лівобережної України», або ж «українська автономія», «фактично незалежна держава», «російський протекторат» [6]. Б. Хмельницького описують як визначного військового діяча та борця за незалежність від польського гніту. Наступників характеризують як невмілих керівників і зрадників царя, особливо коли йдеться про І. Виговського. Козацьке самоврядування подано таким, що заважало укріпленню центральної влади в умовах посилення самодержавства [9, ч. 2, с. 82]. За часів правління Петра I на території України існував спеціальний режим місцевого самоврядування, де влада належала гетьману, однак «для контролю за его действиями (особенно после измены гетмана Мазепы) была создана Малороссийская коллегия» самодержавства [10, ч. 1, с. 37]. Отже, в даному випадку, українські землі та гетьманів подано як неблагонадійні.

Такими ж виступає українська влада в період революційних подій 1917–1921 рр. Відповідно до тексту підручника для 10 класу, в автономній Україні діяли «буржуазно-націоналістичні» Центральна Рада, а також Директорія та уряд П. Скоропадського. Війна проти Центральної влади обмежується лише переліченням незадоволень з боку населення німецько-австрійськими окупантами та переможними битвами з боку Червоної армії. Про військові втрати, катування та знищення опонентів навіть побіжно не згадується. Червона армія виступає визволителем не тільки українського пролетаріату, а й всього народу від зазіхань іноземців і буржуазних націоналістів. Органи української влади позиціонуються зрадниками, котрі діяли у власних інтересах.

Період становлення та утвердження радянської влади описується з боку політичних протиріч, основна увага зосереджена на боротьбі з опонентами ззовні та всередині партії, а також підносяться «здобутки» перших років правління більшовиків. Щодо Голодомору 1932–1933 рр. відомостей досить мало, можна сказати, що Україна взагалі не згадується. «От голода погибло до 7 млн человек в различных районах СССР» [11, ч. 1, с. 138]. Відсутні будь-які відомості про геноцид українського народу, про штучно організований голод владною верхівкою, про спеціальні укази, які видавались, лише позиціонується загальна кількість загиблих у різних районах на 22 400 км² всього Радянського союзу.

Найбільш дражливими є сюжети, що стосуються періоду незалежності України. Вибори 2004 р. кваліфікуються сфальсифікованими за участі США, Європейського союзу та НАТО. В результаті виборів перемогу отримав В. Ющенко, що призвело до напруження стосунків між «братніми народами». «Украинские власти, игнорируя интересы миллионов собственных граждан, усиленно вытесняли русский язык из средств массовой информации, кинопроката, системы образования. Из года в год сворачивались культурные контакты с Россией» [11, ч. 3, с. 94]. І знову трансліюється думка про ворожість української влади до Російської держави, де остання завжди виступала «визволителем» і «захисником» прав пригноблених народів. І замість того, щоб об'єднатись із «російським братом», Україна намагається провадити власну незалежну політику в інтересах своєї держави, що подано як регресивне явище.

Анексія Криму трактується як «возз'єднання». «В условиях острого политического кризиса на Украине в начале 2014 г. к власти в Киеве пришли националисты» [11, ч. 3, с. 104]. Наслідком цього стало повалення режиму В. Януковича, що в свою чергу було проблемою для російськомовного населення, адже «націоналісти» почали утискати у правах російськомовне населення. Велика кількість російськомовних українців виступила на захист власних прав, тому Росія підтримала населення, в даному випадку населення Криму. Російська влада відгукнулася на бажання Криму приєднатись до Росії, тому було проведено референдум, в результаті якого відбулось довгоочікуване возз'єднання.

Досить цікавою є думка кандидата історичних наук Кірілла Кобріна. Він зазначає про те, що «священна Корсунь не є колискою російської державності...[потрібно]

подумати про те, як повернути розмову про минуле в поле раціональності». На його думку, нинішня катастрофа з історичним знанням у РФ розпочалася ще в 1990-х рр., коли в російських вузах продовжили використання радянських підручників [12].

Таким чином, минуле України в російській дидактичній літературі подано як частину російської історії. Дане твердження не нове, воно зустрічається ще з часів М. Карамзіна, тому це яскравий вияв наслідування проімперським традиціям. Витоки власної історії російські дослідники вбачають у періоді Русі, вона виступає первинним державним утворенням Російської держави. Російських істориків навіть не зупиняє той факт, що основу Руської держави становили сучасні українські території, що Київ – сучасна столиця України – була тогочасним центром даної держави. РФ привласнює не тільки назву, київських князів, населення, культуру, але й посягає на інші землі, позиціонуючи себе захисницею пригнічених народів і збирачем усіх руських земель. Така ж думка перекочує у пізніші етапи історичного розвитку. Часи козаччини, коли існували власна козацька держава – Гетьманщина, висвітлюються як добровільний перехід «під руку царя», возз'єднання давніх територій. Навіть, не зважаючи на зради українців, російська влада не відмовлялась від України та всіляко «захищала» її інтереси. «Захист прав» спостерігаємо під час знищення буржуазно-націоналістичних урядів у 1917–1921 рр., під час Голодомору 1932–1933 рр., під час Розстріляного Відродження та якщо говорити про сучасність під час анексії Криму.

Отже, незважаючи на понад столітню віддаленість часу створення російської імперської концепції історії, на початку ХХІ ст. цілий ряд її положень реанімуються та використовуються в історичній політиці Російської Федерації як всередині країни так і назовні, що вже має негативні наслідки у вигляді прихованої та відкритої зовнішньої агресії. Задля її запобігання необхідно вивчати та розвінчувати великодержавну міфологію.

Аннотация. В исследовании рассмотрены и проанализированы курс учебников по истории России, разработанных в соответствии с требованиями Историко-культурного стандарта и Федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования РФ, охватывающих период с древнейших времен до современности. Выделены ключевые черты российской концепции, изложенной в учебной литературе. Показано, что в настоящее время целый ряд положений имперской версии прошлого Украины реанимированы для обоснования внешней агрессии. Поэтому версия школьной истории в РФ требует критического анализа, на что и направлено исследование.

Ключевые слова: учебник, история Украины, Российская Федерация.

Abstract. The study considers and analyzes the course of textbooks on the history of Russia, developed in accordance with the requirements of the Historical and Cultural Standard and the Federal State Educational Standard of Basic General Education of the Russian Federation, covering the period from ancient times to the present. The key features of the Russian concept presented in the educational literature are highlighted. It is shown that at present a number of provisions of the imperial version of Ukraine's past have been revived to justify external aggression. Therefore, the version of school history in the Russian Federation requires critical analysis, which is what the research is aimed at.

Keywords: textbook, history of Ukraine, Russian Federation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Як створити образ ворога? Україна в російських підручниках. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2011/09/18/54961/>
2. Гирич І. Страсті навколо підручників з історії: підручник як головний засіб будівництва держави. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. № 16. С. 243–253.
3. Удод О. Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Політика пам'яті у культурному просторі: Зб. наук.праць*. Київ: УІНТ, 2013. Вип. 8. С. 8–13.
4. Касьянов Г., Смолій В., Толочко О. Україна в російському історичному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2013. 128 с.
5. Зашкільняк Л. Образ Польщі та поляків у сучасній Україні. *Проблеми слов'янознавства*. 2011. Вип. 60. С. 68–80.
6. Батуріна С. Образ «іншого»: репрезентація історії України в російських підручниках. *Харківський історіографічний збірник*. 2017. Вип. 16. С. 269–281.

7. Батуріна С. Українська історія в сучасних Російських підручниках з історії (2009–2015 pp.). Історіографічні дослідження в Україні. 2016. Вип. 26. С.468–482.
8. Арсентьев Н. М., Данилов А. А. История России. 6 класс. В 2 частях URL: <https://s.11klasov.ru/6404-istorija-rossii-6-klass-v-2-chastjah-arsentev-nm-danilov-aa-i-dr.html>
9. Арсентьев Н. М., Данилов А. А. История России. 7 класс. В 2 частях URL: <https://s.11klasov.ru/6429-istorija-rossii-7-klass-v-2-chastjah-arsentev-nm-danilov-aa-i-dr.html>
10. Арсентьев Н. М., Данилов А. А. История России. 8 класс. В 2 частях URL: <https://s.11klasov.ru/6455-istorija-rossii-8-klass-v-2-chastjah-arsentev-nm-danilov-aa-i-dr.html>
11. Горинов М. М., Данилов А. А. История России. 10 класс. В 3 частях URL: <https://s.11klasov.ru/6502-istorija-rossii-10-klass-v-3-chastjah-gorinov-mm-danilov-aa-i-dr.html>
12. Російський історик: «Ми не захистили професію від шарлатанів» URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2015/11/9/148692/>

УДК: 93:327.82:659

ФЕЙКОВІ НОВИНИ, ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Д. Д. Пятіна, К. І. Мелекєсцев

Анотація. Розкрито проблему дезінформації населення, з метою впливу на світогляд та політичну ситуацію у світі, зокрема досліджено методи маніпуляції історією Російською владою, з метою дискредитації України, розпалювання міжетнічної ненависті, та роль фейкових новин у цьому процесі.

Ключові слова: «Україна»; «Росія»; «фейк»; «інформаційна війна»; «тимчасово окуповані території»; «міжнародні відносини».

Писемні пам'ятки – серед головних історичних джерел, котрі використовуються задля пошуку історичної істини науковцями. За їх допомогою історики встановлюють хронологію подій, деталі, а також дізнаються про нові історичні факти. Саме тому так важливо неупереджено та професійно підходити до питання дослідження писемних джерел. Підвищення рівня життя, збільшення освіченої кількості населення світу, та вільний доступ до мережі Інтернет мали не лише позитивні наслідки. Осучаснений інформаційний простір виявився небезпечним місцем, де зацікавлені сторони можуть легко видати бажане за правду. Саме тому зараз так важливо боротись з масовими випадками дезінформації, які можуть не лише спалювати інформацію про сучасні та минулі історичні події, а й спричинити проблеми майбутнім поколінням істориків. *Мета цієї роботи продемонструвати головні причини виникнення фейкових новин, а також показати їх потенційну небезпеку для наступних поколінь.* Питання дезінформації відоме з часів стародавнього Риму, проте особливої актуальності набуло зараз – з поширенням мережі Інтернет та збільшенням кількості її користувачів. Дослідженню й вирішенню проблеми в останні роки було присвячено чимало робіт українських та іноземних авторів, проте постійне розширення «інструментарію» фейкових новинарів робить актуальними подальше розкриття теми.

Розвиток технологій дав поштовх до загального покращення рівня життя світової спільноти – нові медикаменти, нові шляхи боротьби з бідністю та голодом у країнах третього світу, доступ до інформації та збільшення кількості освіченого населення, полегшення фізичної праці, а також збільшення кількості робочих місць – усе це беззаперечно стало переламним моментом у світовій історії. Проте разом з усіма перевагами з'явилися і небезпеки – доступність інформації не зробила її безпечною та достовірною, чим уже тривалий час зловживають зацікавлені особи з метою досягнення власних, часто відверто злочинних намірів.

Вивченню питання інформаційної безпеки та впливу фейкових новин на суспільство останнім часом було присвячено чимало уваги у всьому світі, зокрема й в Україні. Ірпінська Національна Спілка Журналістів України створила власний «Реєстр фейків України», де розміщено основні критерії виявлення таких новин, а також створено спеціальну базу даних з